

I. I. U.

II

1302

L

ACADEMIA ROMÂNĂ
MEMORIILE SECȚIUNII ISTORICE
SERIA III. TOMUL XIX. MEM. 2.

ȘTIRI NOI DESPRE SFÂRȘITUL
SECOLULUI AL XVI-LEA
ROMÂNESC

DE

NICOLAE IORGA
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

MONITORUL OFICIAL
ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ

DEPOZITUL GENERAL
CARTEA ROMÂNEASCĂ
B-DUL ACADEMIEI 3-5

BUCUREȘTI

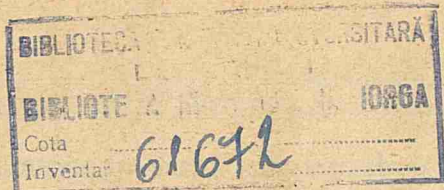
1937

MEMORIILE SECȚIUNII ISTORICE

SERIA III

	Lei
<u>TOMUL I, (1922—23):</u>	<u>100.—</u>
<u>TOMUL II, (1923—24):</u>	<u>130.—</u>
<u>TOMUL III, (1924—26):</u>	<u>840.—</u>
<u>TOMUL IV, (1924):</u>	<u>160.—</u>
<u>TOMUL V, (1925—26):</u>	<u>160.—</u>
<u>TOMUL VI, (1926—27):</u>	<u>300.—</u>
<u>TOMUL VII, (1927):</u>	<u>300.—</u>
<u>TOMUL VIII, (1927—28):</u>	<u>320.—</u>
<u>TOMUL IX, (1928—29):</u>	<u>200.—</u>
<u>TOMUL X, (1929):</u>	<u>400.—</u>
<u>TOMUL XI, (1930):</u>	<u>340.—</u>
<u>TOMUL XII, (1931—32):</u>	<u>300.—</u>
<u>TOMUL XIII, (1932):</u>	<u>300.—</u>
N. IORGA. Un cugetător politic moldovean dela jumătatea secolului al XIX-lea: Ștefan Scarlat Dăscălescu	45.—
N. IORGA. Doamna Elina a Țării-Românești ca patroană literară	10.—
I. I. NISTOR. Bisericile și școala greco-română din Viena	45.—
N. IORGA. Ceva din legăturile domnilor românești cu Ierusalimul	20.—
N. IORGA. Două scrisori ale lui Atanase Anghel	10.—
N. IORGA. Domnitorii români Vasile Lupu, Șerban Cantacuzino și Const. Brâncoveanu în legătură cu Patriarhii Alexandriei	5.—
N. IORGA. Radu Cantacuzino	10.—
N. IORGA. Donațiile românești pentru Megaspoleon și Vlah-Sarai	5.—
N. IORGA. B. P. Hasdeu ca istoric	5.—
N. IORGA. În jurul pomenirii lui Alexandru cel Bun	10.—
I. I. NISTOR. Contribuții la relațiunile dintre Moldova și Ucraina	30.—
ION I. NISTOR. Din corespondența lui Todleben dela Plevna	40.—
ALEX. LAPEDATU. Campania polonă în Moldova la 1686	25.—
N. IORGA. Un pedagog « moldovean » pe la 1800	5.—
N. IORGA. Câteva observații asupra celui mai vechiu tezaur cultural românesc	5.—
N. IORGA. Legăturile românești cu Muntele Sinai	5.—
I. LUPAȘ. Inceputul domniei lui Matei Basarab și relațiunile lui cu Transilvania	15.—
I. C. FILITTI. Oameni dependenți și cultivatori liberi în Principatele Române în sec. XV—XVII	15.—
<u>TOMUL XIV, (1933):</u>	<u>300.—</u>
N. IORGA. Opinia publică germană și România lui Carol I, înainte și după războiul de independență	20.—
G-ral R. ROSETTI. Făptuirea războiului dela moartea lui Ștefan cel Mare la acea a lui Matei Basarab. V. Strategia	70.—
N. IORGA. Din viața socială a Brăilei sub Turci	10.—
N. IORGA. Un observator englez asupra Românilor din epoca lui Tudor Vladimirescu	20.—
N. IORGA. Un om de severă muncă și aprigă autoritate: D. A. Sturdza	5.—

1302 L

ȘTIRI NOI DESPRE SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XVI-lea ROMÂNESC

DE

NICOLAE IORGA
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

Sedința dela 23 Octomvrie 1936

I

DANIILE ROMÂNEȘTI LA MÂNĂSTIREA MAICII DOMNULUI DIN PATMOS ȘI GENEALOGIA LUI PETRU-VODĂ ȘCHIOPUL

Nu se poate lăuda în deajuns cercetarea pe care o face în toate părțile Răsăritului cineva care nu e un istoric, ci, scriitor însărcinat cu funcțiuni consulare, arată un așa de mare interes pentru un trecut românesc de care înaintașii săi români din Macedonia s'au împărtășit prea puțin. D. Marcu Beza ni-a adus și acum două săptămâni unele știri de folos din părțile unde a străbătut, luând pretutindeni, pe sama sa, excelente fotografii, și ni-a prezentat, promițându-ni și posesiunea ei, așa de frumoasa pecete de argint pe care se văd chipul lui Mihnea venit turcirii și al acelei Doamne regente Ecaterina a cărei figură s'a desemnat tot mai clar, ca bună și strădalnică stăpânitoare și ca ocrotitoare de sfintele lăcașuri, în deceniile din urmă: o importantă operă a meșterilor noștri giuvaergii.

Dintr'una din aceste călătorii, d. Beza a mai adus și patru fotografii de documente din insula scrierii Apocalipsului, cu așa de venerata mănăstire a Sfântului Ioan, Patmos, și a avut bunătatea să mi le încredințeze spre publicare.

Primul act e de cea mai mare importanță. Prin el, la 30 August 7092, deci 1584, cu binecuvântarea șefilor Bisericii moldovenești, mitropolitul Teofan, Agafton, episcopul de Roman și Gheorghie de Rădăuți, și cu mărturia fiilor, Ștefan și Vlad, a boierilor: Bucium Vornic de Țara-de-Jos, Ieremia Movilă, de Țara-de-Sus, Gheorghe și Cocorea, pârcălabi de Hotin, Gavril și Vasile, de Neamț, David și Bejan, de Roman, Andrei, Portar al Sucevei, Bartolomeiu Brutu (Brutu), vestitul Postelnic de origine albano-venețiană, Bârlădeanul Spătar, Iani, amestecat în atâtea lucruri, până și la înălțarea rudei sale, Mihai Viteazul, ca Vistier, un Ceășnic al cărui nume s'a șters, un Sava ca Stolnic, un Stan în rost de Comis, se face danie mănăstirii memorabile a Evanghelistului.

Priceputul pisar Crâstea Mihăilescul și-a dat cele mai mari silinți pentru a redacta într'o slavonă ornată, cu termini rari, un document după toate regulile artei.

El se înfățișează, și cu o scrisoare deosebit de aleasă, astfel:

[В] имѣ ѿца и сына и свѣтотоу дѣху, се азъ рабъ владыкы моего Исуса Христа и поклонникъ свѣтѣи единосѣщности и животворѣшии и неразделимаи Троици еи же поклонѣхся и служю и работаю дѣхомъ моимъ православному господиному Іоу Петру коевода, милостию божию господарь въсѣи Молдовахѣинскои земли благословенъ въсѣи прѣблагѣи Богъ иже все съ благо[и]стинни иже избравѣи ма из чрѣва матере моеи и дарова ма царствомъ и коевожествомъ земныи и за прѣвѣсходѣше богатѣства своеи милости присно сво благодарите Бога подобаетъ, яко утверже намъ двери милости своеи и свѣтъ разума и видѣхъ и познахъ яко никаа слава стоитъ на земли непрѣложна и съмръти непричастна, нѣ яко цвѣтъ оувѣдаетъ и яко сѣнъ мимо грѣдетъ и раздрѣшается въсѣкк чловѣккѣ.

Тѣмже благоколенѣемъ ѿца и съ носпѣшенѣемъ сына и съ дѣиствомъ свѣтотоу дѣху благопроизвоихъ господство ми и оуеръдиемъ велицѣмъ распаихся въсѣи нашѣи дѣшеи и въсѣи сръдцемъ и вѣккожъ крѣпостѣи и въсѣи мислѣи и въсѣи нашеи доброи волеи и отъ Бога помощѣи и моленѣемъ прѣчистѣи владичици нашѣи и Богородици и Приснодѣви Марѣи, прѣстателници мирѣи и благословенѣемъ прѣвѣсѣщенныи и въсѣсвѣщенныи трехъ отцевъ и свѣтлѣи младаккыи курѣ Оуефан, митрополитъ Гѣсчаккыи и курѣ Ягдоу, епископъ Романскыи и

квр Гевргіе, епископ Радковских, порекновах древнѣшим православному царіем и господаріе иже къ православіе просѣпакших, послѣдовати стопам их и земным царством и господством и небеснихъ благъ въспрїатїи полѣчнти.

Сего радїи маанїем вишнїхъ премждрости възриновахъ господства мы назватисѧ новїи ктиторъ сь свѣтое монастыр глаголемы место Патмо, идеже ест храмъ свѣтого и въсехвалнаго иваггелїетїи Івана Богослова и дадохъ и сътворихъ обичнїи оборокъ свѣтѣки монастыри петъ тисѣчъ аспри ѡт год до год и приходѣщимъ братїямъ спенсѧ тисѣчъ аспри ѡт богоданнаго ми стѣжанїа. Тѣмже сьво ѡтци свѣтѣи молимъ ви сѧ съ именемъ божіемъ и свѣтого іваггелїета Іванна Богослова да напишите на господства мы къ свѣтїи помѣникъ Іѡ Петръ и госпожди господства мы Марїа и сръдечнихъ чади господства мы Стефана и Блада коеводове и сръдечна дѣща господства ми госпожди Марїа и свѣтопочившихъ родителїи господства ми Мирча коевода и мати господства мы Деспина и братїе господства ми Михнѣ коевода и Блада коевода и Шилоше коевода и Мирча коевода и сестръ господства ми госпожди Марїа и Софїа и Роѣанда и Деспина и Самфїра и присно да въспомѣните насъ къ свѣтѣи вашихъ молитвахъ и къ свѣтое проскомидїе, и да сътворитъ намъ паметъ ѡт год до год доидеже въсхошетъ Богъ стати свѣтаа монастыр. Я мы при дѣни живота господства мы дѣлжнїи и мы помилувати и оукрѣпннїи свѣтаа монастыр съе сїе вишереченное шворокъ на въсѣкко лѣто бити свѣтѣки монастыри къ скрѣпленїе, а божественнымъ инокомъ къ пищѣ, а господства мы и родителемъ господства мы вѣчное въспоминанїе. Я на то естъ вѣкра нашего господства вишеписаннаго Петра коеводи и вѣкра прѣкѣзлюбленнихъ и сръдечнихъ чади господства мы Стефана и Блада коеводове и [вѣкра в]ояр нашихъ: вѣкра пана Бѣсѣма дворника Долнѣи земли, вѣкра пана Сремїа дворника Горнѣи земли, вѣкра пана Гевргїе и пана Кокорѣ [прѣкѣла]боке Хотинскихъ, вѣкра пана Гаврила и пана Басилїе прѣкѣлабоке Немецкихъ, вѣкра пана Давида и пана Бежана прѣкѣлабоке Ро[манскихъ, вѣкра пана] Андреа портарѣ Сѣчавскаго, вѣкра пана Брѣтъ постельника, вѣкра пана Брѣкѣдѣнѣа спѣтарѣ, вѣкра пана Йни вїетѣр[ника, вѣкра пана Гевргїе] чашника, вѣкра пана Сава столника, вѣкра пана Станъ комиса, и вѣкра въсѣхъ вояр нашихъ молдавскихъ, великихъ и м[алыхъ]. Я по нашемъ животѣ кто вѣдетъ господаръ ѡт дѣтихъ нашихъ или ѡт нашего рода или пакъ вѣди кого Богъ

изверет господарем бити нашеи Молдавскѣи зема[и¹⁾
 господства мы дадох и помиловах скѣтаа монастыр, але би дал и
 скрѣпна скѣтаа монастыр. Я на вол[шее крѣпост] и потврѣжденіе
 тое въсе вышеписанное велѣки еси нашемъ вѣрномъ и почтенномъ
 волѣриномъ панѣ Стронич великомъ логофетѣ писати и нашѣ печат при-
 вѣснати к сеѣмъ истинномъ листѣ нашемъ. Писал Крѣстѣкъ Михѣилъскоу
 оу Исоу в акто хъчк мѣсаца Августѣа ѿ.

El, documentul, a servit de model întăririlor care urmează
 și din care e de nevoie să se reproducă întreg numai acela
 dela Grigore-Vodă Ghica.

Duca-Vodă, cu blagoslovenia episcopilor săi: Ghedeon mi-
 tropolitul, Dosoftei de Roman, Efreim de Rădăuți, Ioan de
 Huși, dă o sumă aceleiași mănăstiri. Marturi: fiul Constan-
 tin și boierii: Miron Costin Mare Vornic de Țara-de-Jos,
 Grigorie Hăbășescul de Țara-de-Sus, Necula Racoviță Hat-
 man, Prodan Drăgănescul și Hăjdău, pârcălabi de Hotin,
 Constantin Mare Postelnic, Gavril Costachie Mare Spătar,
 Talmaciu Mare Ceașnic, Lascarachie Mare Vistier, Ilie Sturd-
 zea Mare Stolnic, Ion . . . rovice Mare Comis.

Impodobirea în stil curat popular, cum am găsit-o și de
 mâna unei femei din sat lângă Mănăstirea Humorului, e deo-
 sebit de interesantă, ca și curioasa stemă zugrăvită deasupra
 pecetii.

Unul din ultimele frumoase documente slavone ieșite din
 cancelaria Moldovei e actul prin care, din Iași, la 29 Iunie
 7214 (1706), Antioh Cantemir, cu binecuvântarea soborului
 său de vlădici: Misail mitropolitul, Lavrentie, episcop de
 Roman, Ghedeon, episcop de Rădăuți, Varlaam, episcop de
 Huși, dă mănăstirii Bogoslovului dela Patmos 4.000 de пинѣки
 дробныхъ, în fiecare lună a lui Septemvrie, la Sântămăria Mică,
 mănăstirea fiind «ca o corabie pe mare». E de folos lista mar-
 turilor în acest act solemn, supt iscălituri, dar purtând pecetea
 cea mică. Se pomenește fiul Ioan Voevod, care nu era să dom-
 nească niciodată, și fratele Dimitrie, apoi boierii Neculai
 Costin (nu Costân; deci de atunci apare noua ortografie
 pentru numele familiei) Mare Vornic de Țara-de-Jos, Lupul

¹⁾ Rupt și text ilizibil. — Lectura e a d-lui Damian Bogdan.

Costachi Mare Vornic de Țara-de-Sus, Antiohie Jora Hatman și pârcâlab de Suceava (încă vechiul titlu), Maxut Mare Postelnic, Ion Neculcia Mare Spătar, Dabija Scrălet Mare Ceășnic, Ilie Cantacuzino Mare Vistier, Ion Sturdzea Mare Stolnic, Gheorghie Mare Comis. Nu se scrie, ci se lasă în alb (!), numele Marelui Logofăt. Numele învățatului meșter de slavonie nu este dat.

Ultimul act pentru Patmos e acesta, în românește:

Întru numele Tatălui și a Fiiului și a Svântului Duhă, Troiță întru o ființă și nedespărțită, iată eu, robul stăpânului meu, Domnului Dumnedzăului și Măntuitoriului nostru Isus Hristos și a Troiței adevărat închinător, noi Io Grigorie Ghica Voevod, cu mila lui Dumnedzău Domn țării Moldovii, blagoslovit prea-bunul Dumnedzău, carele singur iaste bunătate, carele m'au ales din pântecele maicii mele și m'au dăruit cu Domnie și Voevozie țării, din prè-covârșita bogăție a milii sale, pururea dară a mulțumi lui Dumnedzău să cade că ni-au deșchis noao ușa milii sale și lumina înțelegirii, am vădzut și am cunoscut că nice o mărire nu este pre pământ neschimbată și morții nepărțășită, ce ca floare să veștejeaște și ca umbra treace și să răsipeaște totă omul. Pentru aceaia cu bună învoire Părintelui și cu sirguiala Fiiului și cu lucrare Svântului Duhă bine au voit Domnie Mea cu a noastră bună învoire, cu curată inimă din totă sufletul nostru de la Dumnedzău agiutoriu și cu rugile preasvintei și prè-blagoslovitii stăpânii noastre de Dumnedzău născătoarei și purure fecoarei Marie și cu blagoslovenie a patru arhieriei moldovenești: chir Gheorghie mitropolit Moldovii și chir Athanasie episcop la Roman și chir Calistru episcop de Rădăuț, și chir — episcop de Huș și cu vrere a totă sfatul nostru a boiarilor noștri moldovenești, a mari și mici, răhnind (*sic*) altor Domni răpoșați care au fostu înaintea noastră, cari au miluit și întărit svintele mănăstiri, așa și Domnie Mea am răhnit și am cugetat ca de asiamine să luăm driapta datorie, precum singur Is. Hrs. grăiaște întru svânta Evanghelie: fericiți cei milostivi, că aceia vor fi miluiți. Pentru aceaia și Domnie Mia, precum mai sus scriem, am luat pre Hristos Dumnedzău întru agiutoriu și den strănsura noastră ce ni-au dat noaăo, după datorie am făgăduit aceai mari svinte besăreci ce să chiamă Patmos, unde este marele și minunată a svântului Ioan Bogoslov, unde s'au scris și svânta Evanghelie, în toț anii vieții noastre, ca să fim datori aceai svinte mănăstiri cu 4.000 de bani mănunți; însă miluire noastră acăsta și banii aceăștii care mai sus s'au scris, ce am făgăduit ca să să dea în luna lui Săptevrii, la Naștere Presvintei de Dumnedzău născătoare, pentru căci acia sfântă mănăstire iaste ca o corabie care pururea înnoată prin valurile unii mării și niciodată nu poate agiunge la locul său și iarăș am socotit și călugărilor carii vin la acăstă milostenie de la acea sfântă mănăstire

li-am datu deosăbită ca să le fie lor de la Domnii Mea câte o sută de bani mănunți de cheltuială. Și pentru aceia este credința Domnii Meale care mai sus m'am scrisu Io Grigorie Ghica Voevoda, Domnul țării Moldovii, și credința prè-iubit fiului Domnii Meale Io Scarlat Voevoda, și credința boiarilor noștri Darie Donici Vel Vornic de Țara-de-șos, Costantin Rusetu Vel Vornic de Țara-de-sus i Costantin Costachie Hatman i părcălab sučavschi, i Iamandiu Vel Postialnic i Iordachii Cantocozonò Vel Spatar i Andronachii Vel Paharnic i Sandul Sturdze Vel Vistiarnic i Costachi Vel Stolnic i Mihălachi Vel Comis i Andreiu Rusăt Vel Cluciar și credința tuturor boiarilor noștri, a mari și mici. Iară după moarte noastră pe cine va alege Dumnedzău a fi Domnu ori din fiii noștri sau pe cine a alege Dumnedzău a fi Domnu în țară noastră a Moldovii, poftim ca să nu străce a noastră danie și miluire, ce mai vârtos să aibă a da și a milui și a întări această svântă mănăstire care mai sus scrisă, Patmos. Iară pentru mai multă vârtute și întăritură am poruncitu alui nostru credinčos și cinstit boiar dumniului Gavril Miculescu Marele Logofăt, care au scris, șa (*sic*) al noastră peciate să pue. Acesta scriem.

Io Grigorie Ghica Voevoda. U Iasoh, vlto 7236, April 30, пергаго рсндстка.

Pecete pentagonală mică, de inel.

Și în formula nouă se începe cu invocația Treimii, care în actul prim e « cea de o ființă și de viață dătătoare și nedespărțită ». Și mulțămește apoi lui Dumnezeu care alege pe Domni « din pântecel mamei lor » și li dăruiește « Domnie și Voevozie », din bogăția milostivirii sale. Pisarul lui Vodă-Ghica urmează apoi — caz rar — cu traducerea celorlalte înflorituri de stil, cu « ușa milii », cu « floarea care se veștejește » și « umbra care trece ». Se arată învoirea înaltului cler al Moldovei, — după alte fraze care apar mai pe scurt în documentul secolului al XVIII-lea. Patmosul, prezentat în deosebitele versiuni ca o corabie în mijlocul mării, care nu va ajunge niciodată — Mihăilescu scrie după grecește *ερο πατμο* = *ες τὸν Πάτμον* —, e dăruit cu o sumă de bani anuală, de luat, în cinstea Maicii Domnului, de Sântămăria Mică: cei 5.000 de aspri dela început devin 4.000 de « bani mărunți » la capăt, pe lângă ce se dă de cheltuială călugărului care, dela 1584 înainte, tot venea la Iași cu hrisovul de danie.

Dar Petru-Vodă singur introdusese, înainte de obișnuitele formule care lasă donația în sama și a urmașilor, însemnarea, atât de prețioasă, a familiei dăruitorului.

El zice, arătând pe aceia cari, ca mulțămită, trebuie să figureze în pomelnicul mănăstirii: « Io Petru Voevod și cu Doamna Domniei Mele Maria » — Maria Amirali din Rodos, pe care o cunoșteam — « și cu iubiții fii ai Domniei Mele », cari — figurează apoi și ca marturi — « Ștefan și Vlad Voevod și prea-iubita fiică a Domniei Mele, Doamna Maria » — acea care s'a măritat pe rând cu Zotu Țigară și cu Polo Minio, lăsând o odraslă și în aristocrația venețiană, — « și sfânt-răposații părinții Domniei Mele... ».

Se știe că Petru e fiul lui Mircea pretendentul, fiu el însuși al lui Mihnea. Și documentul urmează deci:

« Mircea Voevod ». Dar *iată că apare și numele maicii, și acest nume amintește pe al Doamnei lui Neagoe Basarab, Despina: « și mama Domniei Mele, Despina ».*

Numele fraților sunt de tot ciudate, *părând că arată o confuzie la scriitor. Lipsește Alexandru, Domnul Țării-Românești, deși legătura frățească e mărturisită nu odată de izvoare, și lângă fratele Miloș, și el o cunoștință veche, apar ca frați nepoții, și ei Domni munteni, Mihnea și Vlad: « și frații Domniei Mele Mihnea Voevod și Vlad Voevod și Miloș Voevod și Mircea Voevod ».*

In sfârșit, o revelație e numele a trei surori: una Maria, o a doua Despina și alte trei, Sofia, Ruxanda și Zamfira: « și surorile Domniei Mele: Maria și Sofia și Ruxanda și Despina și Zamfira ».

În aceste vădiri genealogice, mai mult decât în legătura cu Patmos, care e deci de adăugit la binefacerile larg răspândite asupra ortodoxiei întregi ale Domnilor noștri, stă importanța documentului.

II

O HARTĂ ȘI O DESCRIERE ITALIANĂ A ȚĂRILOR ROMÂNEȘTI LA 1595

La vechiul meu anticvariat de lângă frumoasa biserică San-Zaccaria din Veneția, unde am văzut un șir întreg de negustori de cărți vechi, cu cari se pot discuta prietenește prețurile până ajung la nivelul unei pungi mai suptiri, un ceas cu noroc

m'a ajutat să descopăr și să pot cumpăra un exemplar din geografia italiană din chiar anul când Mihai Viteazul, luptându-se de moarte cu Sinan-Pașa, câștiga, și cu ajutorul cavalerilor și inginerilor toscani, trimeși de Marele Duce Cosimo, creator al unui ordin de luptă contra Turcilor, biruința dela Călugăreni și Giurgiu. Nu e vorba de o carte necunoscută, căci d. Claudiu Isopescu o menționa pe scurt, arătând și legăturile cu opera originală, mult mai întinsă, a lui Botero, de care m'am ocupat altă dată, dar cred că nu e fără interes a da textul întreg și a reproduce harta care-l întovărășește.

Titlul lucrării, frumos ilustrate și cu mai multe hărți, e acesta: *Il mondo e sue parti cioè Europa, Affrica, Asia, et America. Nel quale, oltre alle tauole in disegno, si discorre delle sue provincie, Regni, Regioni, Città, Castelli, Ville, Monti, Fiumi, Laghi, Mari, Porti, Golfi, Isole, Populationi, Leggi, Riti, e Costumi. Da Gioseppe Rosaccio con breuita descritto. In Fiorenza, Appreso Francesco Tosi, 1595. Con Licenza dei Superiori.*

Harta (« Tauola della Pollonia, Romania, Tracia, Bulgaria, et altre Regioni », pp. 122-3) are, în oarecare desordine, dar cu o foarte bună linie a Dunării și a gurilor ei: *Transilvania* cu *Bisticia* (Bistrița), *Dobriținul* (*Debrecin*), *Moldavia* cu *Seoca*, la Nistru, deci *Soroca*, și *Moncastro*. La Dunăre, *Corsov* e *Hârșova*, iar, de cealaltă parte cetim: *Orsova*. Lângă Mare nu lipsește *Caliacra*. Este și Insula Șerpilor, fără titlu.

Textul întovărășitor (cap. 20, pp. 130-2) cuprinde, pe lângă largul împrumut pe care l-a stabilit d. Isopescu, și câteva lucruri noi:

DELLA UNDECIMA TAVOLA D'EUROPA

Cap. 20

La undecima tavola d'Europa è nominata coi diversi nomi di provincie cioè Ongaria, Valachia, Transilvania, Bulgaria, Romania già detta Tracia e Serbia già detta Dardania. L'Ongaria ha da Settentrione i monti Carpazi che la dividono dalla Polonia, e la Moldavia, a mezo di la Sava, ad occidente l'Austria e la Stiria, e a Levante il fiume Alluria: nel qual spazio vien anco compresa Transilvania, si divide l'Ongaria citeriore e ulteriore, rispetto al Danubio che la passa per mezzo,

l'ulteriore si accosta ai monti Carparetij, e d'incredibil fertilità di vini, biade, bestiami, pesci, e minere d'argento e d'oro, vi hanno acqua che converte il ferro in purissimo rame, la citeriore traversata dalla Drava fiume, contiene due laghi nobili, il Balatone lungo tredici miglia, e il Fortoo non cosi lungo ma piu largo; le città piu importanti sono: Strigonia, Albareale, Buda, Belgrado, tutte dei Turchi, e di piu Vesperino, e cinque chiese, l'ulteriore e traversata dal Tibisco fiume pescosissimo, contiene Possonia, Tirnaria, Colosa, Cassovia, Agria, e oltre al Tibisco, Varadino, Debrecino e Lippa, sul fiume Merisco, e Temesvar, sul Tamer terre importante.

Queste è l'altre terre d'Ongaria hanno piu largheza e grandeza per benefizio dei siti che per arte da gli uomini perche fuor che in Buda e in Polonia non si vede ne gli edificii cosa riguardevole perchè i popoli essendo di natura austera e di costumi duri, e piu atti alla guerra che alla pace disprezano le comodità e non abitano nella città se non come stranieri e con animo di uscirne presto, i grandi collocano le loro delizie nei giardini, e nei bagni: nelle fabbriche non si curano d'altro che d'abitare largamente: il resto abitano in capanne, e in case piccole e mal fatte, non dormono in letto finche non sono maritati, ma su tappeti e sul fieno, e cosa comune alla piu parte delle genti vicine, segue ai confini dell'Ongaria la Transilvania, che gli antichi chiamarono Dacia, è divisa dalla Ongaria da monti che si partono da' Carpazi e seguono fino a Severino, la quale e da detti monti circondato a guisa di una forte città, e la Transilvania lunga e larga quattro giornate, e copiosa d'oro, argento, metalli, bestiami e grani: parlano i Transilvani quasi ongaro, le sue città di maggior stima, sono: Albaiulia, Claudiopoli, Bistricia, Cibinio, Cantocoli, e passato il fiume Alute, Fogaras, e Stefanopoli, habitano tra il fiume Ternes, e'l Danubio: i Rasci, gente dedita al vino, rustica dedita all'agricoltura: ricca di biade, e bestiami, habitano per il piu in villaggi e luoghi di poco conto, le sue terre di piu conto sono Smizlerovi non lungi da Belgrado, Zarnovia, Crusovetia, Covino, Novabardio, Severino, Colambes, Colobosta, e Bodon. Uscendo fuori dei confini di Transilvania, si entra nella Valachia ove si vede ancora i vestigi del ponte di Traiano, i Turchi chiamano questa provincia Carabogdana perchè fa il formento negro, si stende di qui al Nester, e fino al Mar Negro, si divide in due, cioè maggiore e minore, la maggiore si chiama Moldavia di cui è parte Bessarabia, sopra il mare dov'è Mōcastro, ha il nome la Moldavia da un fiume che gli passa per mezo, la minore ha fatto di se solo queste terricciole, cioè Ternoviza, Brella e Trescorto, il resto sono villaggi, vicino a Trescorto, sorge una sorte di bitume negro che sente di cera, dal quale fanno bonissime candele. Segue la Valachia qual'è vicina al Danubio, massimo dalla parte del mezo giorno, e da levante ha il mar maggiore, da Ponente la Transilvania, e da Tramontana la Moldavia, è paese fertilissimo di bestiami, e grani: i popoli sono d'amino instabile e sdegnoso, amici delle taverne, e dell'ozio, habitano poveramente per lo piu nei casali, le loro case sono di legna, e di

paglia intonicate di creta, coperte di cannuccie delle quali abbondano, le mercanzie sono maneggiate qui, e in Moldavia da Armeni, Giudei, Sansoni, Ongari, e Ragugei, e consistono in grani, e vini che si portano in Russia, e Polonia, si levano anco di qui in quantità, cuoi di vacche, schiavine, cere, mele, carne secche di bue, legumi, e butiri per Costantinopoli, per de qui passa il moscatello e il malvagia di Candia che va in Polonia, e altri parti Settentrionali, onde il Prencipe ne cava gran summa di denari del Datio, l'essercizio principale de i naturali è la vettura, mostrano questi popoli tirar l'origine da Romani perche intendono la lingua Latina, ma piu corrotta, che noi chiamano il cavallo callo, l'acqua apa, e il pane-pa[ne].

Nel culto divino usano la lingua Serbiana che è quasi Toscana tra gli Schiavoni, i Valachi pagano grosso tributo al Turco, e lo accompagnano alla guerra con cavalleria perchè questo paese abbonda assai di cavalli fortissimi, venendo oltre al Danubio si trova la Bulgaria, Serbia, e Bosna, divise tra il Danubio e monte Eno, dalla Schiavonia, Macedonia e Tracia, la Bosna giace tra il fiume Danubio, e la Schiavonia e prende il nome da un fiume che mette nella Sava, è paese aspero, e pieno di monti, perciò è forte di sito, eui una fortezza che si chiama Iaiza sua metropoli, posta sopra un giogo d'un monte in mezzo di due fiumi con una rocca inaccessibile. Si comprende anco nella Bosna Cozzacca, e Clissa, si va poi spiegando il paese quasi alq uanto nella Serbia che da Samandria città posta sopra le rive del Danubio, si stende sino a Nissa, ove comincia Bulgaria, i luoghi piu notabili di Serbia sono Stonibirgado, sua Metropoli, Prisdeno, ove nacque Giustiniano Imperatore.

Se pomenesc, în legătură cu Ungaria, Oradea, Dobriţinul, Lipova pe Murăş («sul fiume Merisco») şi Timişoara pe Timiş («sul Tames»). Părerea aspră în ce priveşte înapoierea ţărilor noastre e deci şi pentru Ungaria însăşi: «acestea şi alte teritorii din Ungaria au mai multă frumuseţă şi maies-tate din cauza aşezării lor decât prin arta oamenilor, căci afară de Buda şi de Pojon nu se vede în clădiri nimic vrednic de văzut, pentrucă, locuitorii fiind de o fire aspră (*austera*) şi de obiceiuri dure şi mai potriviţi pentru războiu decât pentru pace, despreţuesc lucrurile comode şi nu locuesc în oraşe decât ca străini şi cu gândul de a ieşi răpede din ele. Cei mari îşi pun plăcerile în grădini şi în băi; de clădiri n'au grijă decât să locuiască larg. Ceilalţi stau în colibe şi în case mici şi rău făcute; nu dorm în pat până nu se căsătoresc, ci pe coceni şi pe fân, lucru răspândit la cea mai mare parte din neamurile vecine».

Se arată bine hotarele Ardealului și până la Severin (*Severina*), « care e încunjurat de acei munți ca o cetate tare ». Se arată producțiile cunoscute ale Ardealului, locuitorii unguri, orașele: Alba-Iulia, Cluj, Bistrița, Sibiiu, « Cantocoli » (?), apoi, peste Olt: Făgărașul și Brașovul (*Stefanopoli*). Se trece la Sârbi, « între râul Timiș și Dunăre », însemnându-se localitățile lor balcanice, în care e pus însăși Severinul.

Urmează « Valahia », cu urmele podului lui Traian, confundând-o cu « Carabogdan » a Turcilor, țara « grâului negru » (« Carà »).

Moldova, țara « cea mare », e numită « după un râu ce trece prin mijlocul ei », Țara-Românească, « mai mică » având cetățile Târgoviște (*Ternoviza*), Brăila (*Bella*) și Târșor (*Trescosto*), cu petrolul, pomenit și de Botero, care se află acolo: « smoala neagră, care miroasă a ceară din care se fac lumânări (*candle*) foarte bune ». Această țară e îmbielșugată în vite și grâu, dar ai noștri sunt presințați ca « în suflet nestatornici și supărăcioși (*e sdegnosi*), prieteni ai cârciumilor și ai lipsei de ocupație », stând în case « de lemn și de paie, văruiute (*intonacate di creta*), acoperite cu papură, *cannuccie*. Negoțul, cu grâne și vin, dus până în Rusia și Polonia, cu piei de vacă, cergi, ceară, miere, pastramă, legume și unt pentru Constantinopol, în afară de vinurile din Creta, *moscatello* și *malvagia*, care pe aici trec în Polonia « și alte părți de miazănoapte », folosind vămii domnești și căruțașilor noștri, căruțașilor, se face de « Armeni, Evrei, Sași, Unguri și Ragusani ».

Interesant e ce se spune cu privire la limbă ca și la origine. « Aceste popoare arată că-și trag originea dela Romani pentru că înțeleg latinește, dar mai stricat, ceea ce noi numim *cavallo: callo, aqua: apă și pane: pa (sic)* ». Dar în biserică se întrebuințează limba sârbească, « *toscana la Slavi* ».

Se mai adaugă doar mențiunea tributului și contingentul de cavalerie dat Turcilor, căci « țara e plină de cai foarte voinici »¹⁾.

Restul privește Peninsula Balcanică, a cărei hartă urmează.

¹⁾ V. ceva, pentru hotarul cu Polonia, și la pagina 126.

Inchinarea către Marele-Duce de Toscana nu dă nicio lămurire asupra altor izvoare decât Botero. Se dau unele indicații în ce privește geografia matematică. Aiurea nu găsim nicio explicație cu privire la informația întrebuințată. La Franța s'ar vedea urme ale unei călătorii personale. La Udine se pomenesc lucruri din 1593 ¹⁾. La Gradisca pe Isonzo autorul povestește cum în Februar 1592, în casa lui Hermann («Armano») de Atems («d'Atemis»), pe care-l laudă, a văzut creșterea subită a apei și i s'a spus cum speria pe locuitori ²⁾. La Trigesimo, în aceeași regiune, a văzut un copac de trandafir în vârstă de peste optzeci de ani și dând încă flori ³⁾. La Spilimberg se laudă seniorul, Erasm ⁴⁾. Toată partea de-asupra Veneției e prezentată în stil de călător atent și cu multe și prețioase cunoștinți. Il preocupă mai ales rozele, cu frumuseța și parfumul lor. Sunt și părți elegante, cartea întregă fiind scrisă, de altfel, cu o deosebită îngrijire. Alături, numai două, trei rânduri despre Veneția, «cetatea cea mai minunată din lume».

Ar fi posibil ca unele informații să vie dela Venețieni, cum iarăși nu ar fi exclus să fie și amintiri de-ale Toscanilor, deși aceștia abia-și terminau aventura dunăreană către sfârșitul acestui an 1595.

III

Cu prilejul Congresului de studii bizantine la Roma, colegul meu Silvio Mercati, căruia-i datorim cu toții așa de mult pentru așa de greaua organizare a acestei adunări științifice, mi-a făcut plăcuta surprindere, pentru care-i mulțămesc călduros și astfel, de a-mi dărui, între alte amintiri, nu numai un mare număr de portrete halcografiate, dar și un important stoc de hărți.

Ele sunt, afară de una, evident mai veche, din a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

¹⁾ P. 107.

²⁾ P. 108.

³⁾ *Ibid.*

⁴⁾ *Ibid.*, pp. 108 — 9.

Privesc Ardealul și părțile vecine, cu planuri de orașe. Imi par necunoscute și de un interes deosebit, așa încât s'ar putea reproduce.

Iată lista lor:

1. *Samosch Uywar in Transilvania.*

- A. Castello.
- B. Fossa del Castello.
- C. Fiume Samosch.
- D. Stalle per cavalli et animali
- E. Borgo.
- F. Fossa.

2. *Transilvania.*

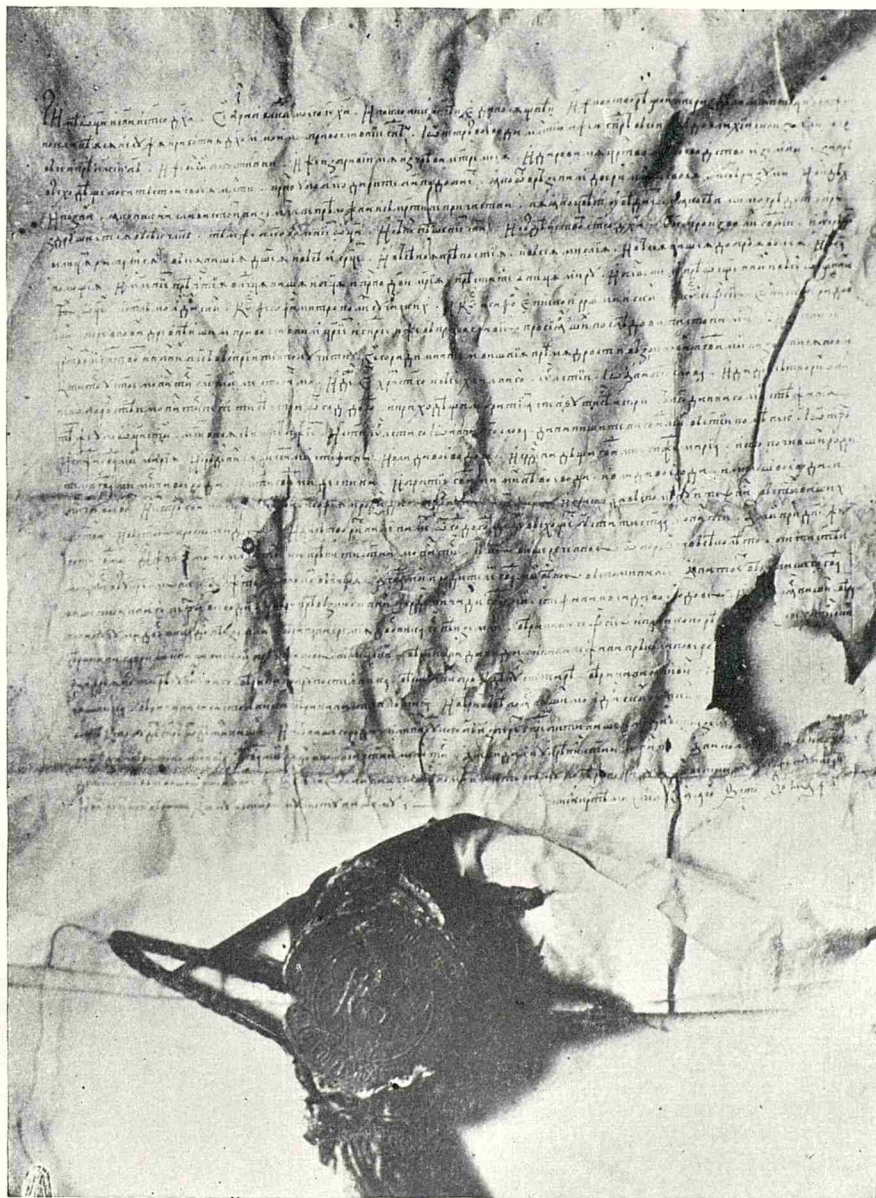
3. *Köwar in Transilvania.*

Köwar in Transilvania a leghe de Neubania nella montagne è un passo dall' Ungheria in Transilvania ui sono due Castelli: il maggiore al basso, e' l minore ad alto, circandati da balze grandissime pieno il basso de boschi, per mezzo scorre un riuolo chiamate Lapusch. Nel maggiore habitaua la moglie del Principe Kemmi lanos, e nel minore la guarnigione Imperiale.

- A. Il Castello maggiore.
- B. Il Castello minore.
- C. I precipitii delle rupi.
- D. Il riuolo Lapusch.
- E. Un picciol prato.
- F. Monti ripieni de boschi et alberi.
- G. L'entrada del Castello maggiore.
- H. L'entrada del Castello minore.
- I. Strada de Neubania.

4. *Zattmar.*

- B. Fortezza.
- C. Borgo.
- D. Fiume.
- E. Ponto.

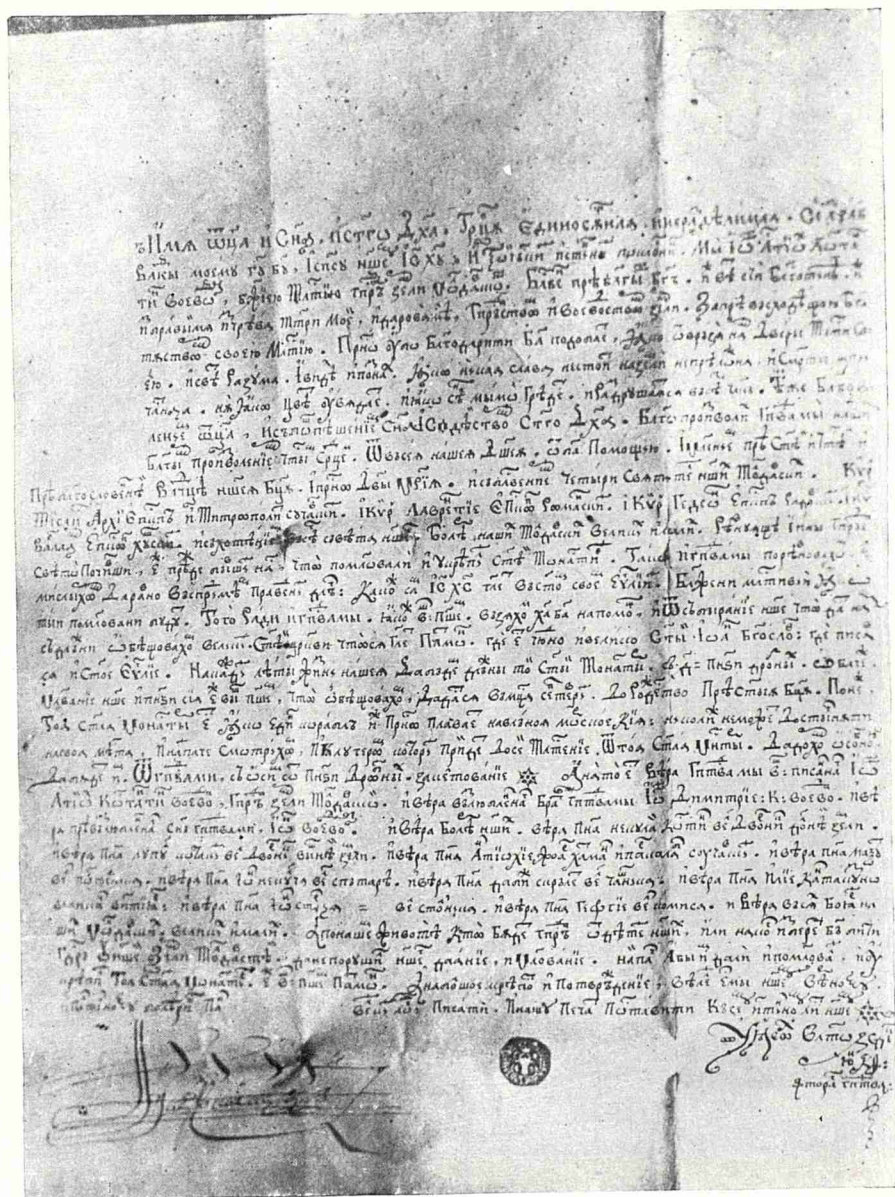
Document dela Petru-Vodă Șchiopul pentru mănăstirea Patmos

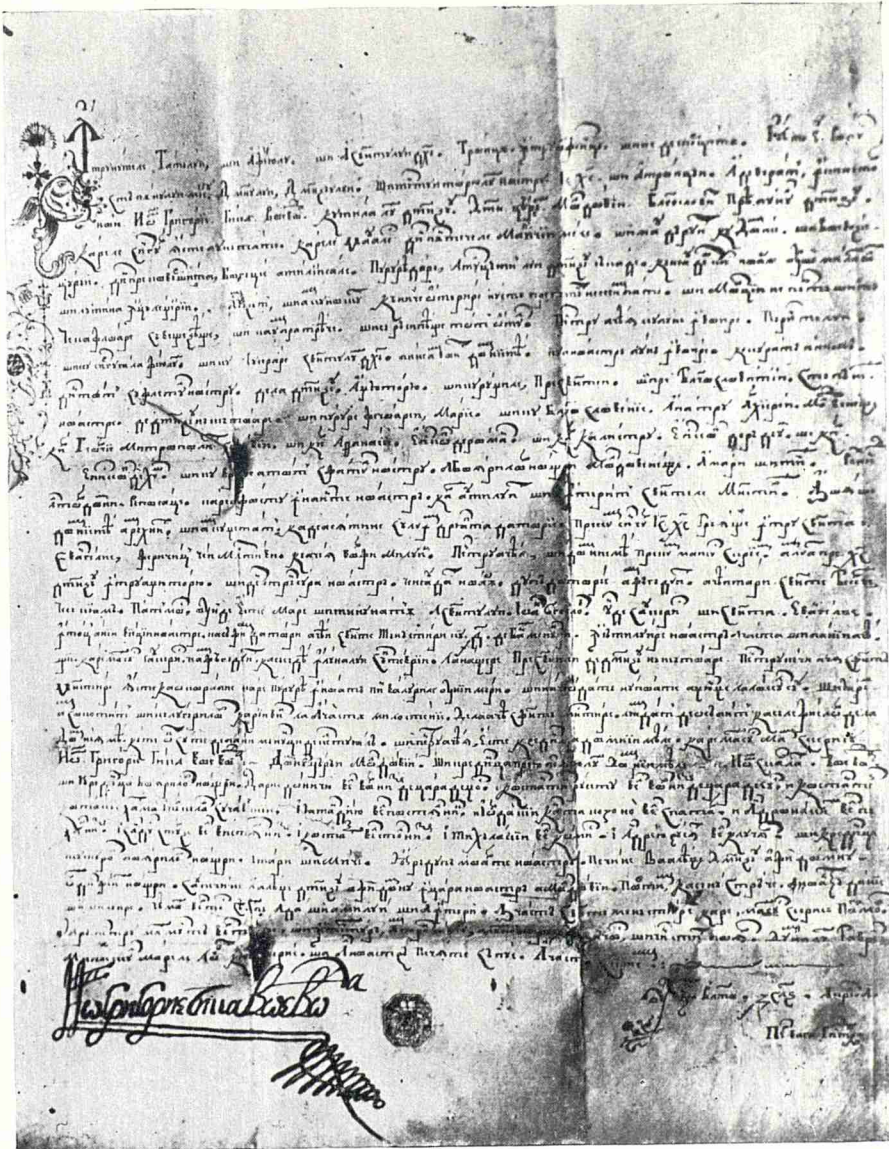
Document dela Duca-Vodă pentru mănăstirea din Patmos

Documentul lui Antioh-Vodă Cantemir pentru mănăstirea din Patmos

Documentul lui Grigore-Vodă Ghica pentru mănăstirea din Patmos

A. R. — Memorie Sequentium Historie. Soria III. Tom. XIX. Mem. 2.

Harta regiunii dunărene la Rosaccio

Nicolae Iorga, *Știri noi despre sfârșitul secolului al XVI-lea românesc.*

	Lei
CONST. I. CARADJA. Steagurile cucerite de Mihai Viteazul în lupta dela Guruslău din 3 August 1601	5.—
ALEX. LAPEDATU. În jurul asasinării lui Barbu Catargiu (Iunie 1862)	30.—
ANDREI RĂDULESCU. Cercetări privitoare la înființarea Curții de Casație în România	40.—
I. LUPAȘ. Corespondența lui Grigore Ghica, Domnul Moldovei, cu Felix von Schwarzenberg, ministru președinte al Austriei 1849—1850	25.—
G-ral R. ROSETTI. Inceputurile artei militare în cuprinsul României de azi	40.—
N. IORGA. Vicișitudinile celui dintâi student moldovean la Paris: Gh. Bogdan	30.—
TOMUL XV, (1934):	300.—
R. V. BOSSY. Agenția diplomatică a României în Belgrad și legăturile politice româno-sârbe sub Cuza-Vodă	50.—
P. PANAITESCU. Contribuții la istoria lui Ștefan cel Mare	25.—
G-ral R. ROSETTI. Granițele Moldovei pe vremea lui Ștefan cel Mare . . .	10.—
G-ral R. ROSETTI. Un document inedit asupra mișcării dela 3 August 1865	15.—
G-ral R. ROSETTI. Despre unele precizări recente ale locurilor bățăliilor dela Doljești, Vaslui și Șcheia	5.—
AUREL V. SAVA. Vornicul de Vrancea	48.—
ALEX. LAPEDATU. Doi misionari scoțieni în Țările Române acum o sută de ani	20.—
ALEX. LAPEDATU. Evreii în țările noastre acum o sută de ani	20.—
N. IORGA. Wilhelm de Kotzebue și momentul de prefacere modernă a societății moldovenesti	80.—
N. IORGA. Memoriile unui vechiu dascăl	15.—
G-ral R. ROSETTI. Problema militară românească alaltăieri-ieri-azi . .	12.—
TOMUL XVI, (1934—35):	240.—
IOAN C. FILITTI. Proprietarii solului în trecutul Principatelor Române	15.—
N. IORGA. Știri despre Axintie Uricariul	15.—
CONST. I. CARADJA. Despre edițiile din 1488 ale Cronicei lui Johannes de Thurocz	15.—
G-ral R. ROSETTI. O mică întregire la istoria lui Ștefan cel Mare . . .	10.—
I. NISTOR. Tratatulele lui Mihai Viteazul cu Poloniei	7.—
N. IORGA. Legături cu mănăstirile Meteorele din Tesalia. Cu o notiță despre Nicolae-Vodă Petrașcu	15.—
N. IORGA. Testamentele domniței Elina Cantacuzino	5.—
GEORGE FOTINO. G. Popovici: Un istoric uitat al vechiului Drept românesc	40.—
N. IORGA. Bucureștii de acum un veac, după romanul unui avocat (Ioan Em. Bujoreanu 1862)	15.—
N. IORGA. I. Scrisori de familie ale vechilor Brâncoveni.	20.—
N. IORGA. II. Două arzuri ale țării către Sultan în sec. XVIII	20.—
ZENOVIE PĂCLIȘANU. Un vechiu proces literar	25.—
N. IORGA. Practica domnească a unui ideolog: D. Cantemir	5.—
I. LUPAȘ. Impăratul Iosif II și răscoala țărănilor din Transilvania . .	50.—
N. IORGA. Trei generații în vieța publică românească după judecata lui J. A. Vaillant	5.—
TOMUL XVII, (1935—36):	240.—
N. IORGA. Două hrisoave domnești pentru mănăstirea Mărgineni închinată Muntelui Sinai	30.—
N. IORGA. Trei rare documente fanariote	10.—
G-ral R. ROSETTI. Din corespondența inedită a Principelui Milan al Serbiei cu colonelul Gheorghe Catargiu în timpul războiului din 1877—1878	35.—
ȘT. METEȘ. Din istoria Dreptului românesc din Transilvania	20.—
N. IORGA. Formularul fanariot	10.—
N. IORGA. Considerații istorice asupra documentelor prezentate de d-l Marcu Beza	5.—

FRANZ BABINGER. Robert Bargrave, un voyageur anglais dans les pays roumains du temps de Basile Lupu (1652)	35.—
N. IORGA. Comemorarea lui Lope de Vega	5.—
N. IORGA. Explicația monumentului dela Adam Clisi	5.—
AURELIAN SACERDOȚEANU. Două acte hațegane și unul vâlcean	10.—
P. P. PANAITESCU. O istorie a Ardealului, tradusă de Miron Costin	10.—
ALEXANDRU CIORĂNESCU. Petru Rareș și politica orientală a lui Carol Quintul	10.—
N. IORGA. Dovezi despre conștiința originii Românilor	5.—
H. DJ. SIRUNI. Mărturii armenesti despre România. Extrase din Cronica Armenilor din Cămenița	20.—
N. IORGA. Marele logofăt al bisericii constantinopolitane Hierax și însemnările sale pe un manuscris al Academiei Române	5.—
ANDREI RĂDULESCU. 24 Ianuarie 1862	25.—

TOMUL XVIII, (1936): 290.—

ANDREI RĂDULESCU. Constituțiunea cehoslovacă	45.—
FRANZ BABINGER. Originea și sfârșitul lui Vasile Lupu	15.—
I. LUPAȘ. Voevodatul Transilvaniei în sec. XII și XIII	25.—
Dr. ALEKSA IVIC. Documente privitoare la mișcarea literară și culturală a Românilor din Ungaria în sec.: XVIII și XIX	25.—
N. IORGA. I. În jurul lui Mihai Viteazul; II. Originea lui Mihai-Viteazul după o cronică românească	25.—
MIRCEA DJUVARA. Criza dreptului public internațional	20.—
N. IORGA. O scrisoare importantă a lui Cezar Boliac	5.—
N. IORGA. Începuturile și motivele desnaționalizării în Săcuime	15.—
ALEX. LAPEDATU. Un episod revoluționar în luptele naționale ale românilor de peste munți acum o jumătate de veac	50.—
I. LUPAȘ. Leopold Ranke și Mihail Kogălniceanu	10.—
N. IORGA. Congresele de istorie dela Veneția și dela Roma	10.—
N. IORGA. Au fost Moldova și Țara-Românească provincii supuse Fana-riștilor ?	
N. IORGA. Sculptura în lemn românească	10.—
N. IORGA. Neamul lui Petru Șchiopul și vechi documente de limbă mai nouă	10.—

TOMUL XIX, (1937):

G-ral RADU ROSETTI. Un uitat, Generalul Ion Em. Florescu	10.—
N. IORGA. Știri noi despre sfârșitul secolului al XVI-lea Românesc	15.—
R. V. BOSSY. Urme românești la miază-noapte	10.—

